

KRAJ BIVANJA IN SOCIALNA STRUKTURA SLOVENCEV V BOSNI IN HERCEGOVINI PO PODATKIH LJUDSKEGA ŠTETJA IZ LET 1921 IN 1948

PLACE OF RESIDENCE AND SOCIAL STRUCTURE OF SLOVENES IN BOSNIA AND HERZEGOVINA ACCORDING TO THE 1921 AND 1948 POPULATION CENSUSES

Geographic settlement of Slovenes in Bosnia and Herzegovina is ascertained on the basis of the 1921 and 1948 population censuses. The shares of urban and rural population of Slovene nationality in individual settlements is analyzed. Based upon the 1948 population census data which offer social, age pertaining and gender structure of the respective population, the article states local, social and religious characteristics of the Slovene mother tongue population between the two wars.

The analysis of the enclosed 1921 and 1948 population censuses tables provides a complex picture of geographic dispersion of the Slovene population in Bosnia and Herzegovina. The Slovenes did not live in condensed groups, but were mixed with other nations. The majority of the Slovene mother tongue population was settled in four largest urban centers: Sarajevo, Tuzla, Mostar and Banja Luka. The largest share of Slovene urban population lived in Sarajevo. For fear of assimilation Slovenes founded the first Slovene association in Sarajevo, Slovensko omizje.

Based on the study of geographical, socio-economic and religious characteristics of Slovenes in this territory, the mosaic of their social role and the attitude of Bosnia and Herzegovina towards settlers from Slovenia is presented.

Keywords: Bosnia-Herzegovina, Slovenes, places of settlement, social status

Avtorica v prispevku na podlagi ljudskih štetij iz let 1921 in 1948 ugotavlja geografsko naseljenost Slovencev v Bosni in Hercegovini. Analizira delež mestnega in kmečkega prebivalstva slovenske narodnosti po posameznih krajih Bosne in Hercegovine. S pomočjo podatkov ljudskega štetja iz leta 1948, ki podajajo tudi socialno, starostno in spolno strukturo prebivalstva v Bosni in Hercegovini, pa ugotavlja krajevne, socialne in verske značilnosti prebivalstva s slovenskim maternim jezikom med obema vojnoma.

Analiza priloženih tabel ljudskih štetij iz leta 1921 in 1948 nam daje celovito sliko geografske razpršenosti slovenskega prebivalstva na območju Bosne in Hercegovine. Niso živeli v strnjenih skupinah, temveč pomešani z drugimi narodi. Večina prebivalstva s slovenskim maternim jezikom je bila naseljena v štirih takrat največjih urbanih središčih Bosne in Hercegovine: v Sarajevu, Tuzli, Mostarju in Banja Luki. Največ slovenskega mesta prebivalstva je bilo v Sarajevu. Slovenci so zaradi strahu pred asimilacijo ustanovili v Sarajevu prvo slovensko društvo Slovensko omizje, ki je nastalo na nacionalni osnovi.

Na osnovi navedene študije o geografskih, socialnoekonomskih in verskih značilnostih Slovencev v Bosni in Hercegovini je predstavljen mozaik njihove družbene vloge in odnos Bosancev in Hercegovcev do naseljenih Slovencev.

Ključne besede: Bosna in Hercegovina, Slovenci, kraji naselitve, družbeni položaj

V prispevku na podlagi ljudskih štetij iz let 1921 in 1948 ugotavljam geografsko naseljenost Slovencev v Bosni in Hercegovini. Rezultati statistične študije, demografski podatki ter primerjava sprememb števila Slovencev v Bosni in Hercegovini leta 1921 in 1948 omogočajo analizirati delež mestnega in kmečkega prebivalstva slovenske narodnosti po posameznih krajih Bosne in Hercegovine. S primerjavo podatkov ljudskega štetja iz leta 1948 o socialni, starostni in spolni strukturi slovenskega prebivalstva v Bosni in Hercegovini lahko ugotavljamo geografske, socialno-ekonomske in verske značilnosti Slovencev v posameznih krajih. Za analizo nekdanjega etničnega stanja ter položaja in vloge Slovencev v Bosni in Hercegovini sem, s potrebno kritično presojo, pregledala izdaje časnika Slovenec in Slovenski narod med letoma 1919 in 1929.

V Bosni in Hercegovini zasledimo Slovence že v srednjem veku, ko so se tja naseljevali posamezno. Najbolj znan med njimi je bil Benedikt Kuripečič, ki je leta 1530 kot tolmač v poslanstvu kralja Ferdinanda I. potoval k osmanskem sultanu Sulejmanu v Carigrad. Na tem potovanju je veliko časa preživel v Bosni. O tem priča njegov potopis z naslovom *“Wegrayss Ko. May. Potschafft gen Constantinopel zu den Turkisschen Kayser Soleyman Ano rrr (MDXXXI)”*, ki je bil leta 1531 objavljen v Augsburgu. V njem je nanizal mnogo podatkov in ilustracij o takratni Bosni in Hercegovini, njeni pokrajini, prebivalcih in življenju v njej. To je ena redkih knjig, ki je v takratni Evropi odkrila pomembne podatke o balkanskih deželah, še posebej o Bosni.¹

V zadnjih desetletjih osmanske vladavine so Slovenci zaradi sezonskega dela pogosteje prihajali v Bosno in Hercegovino; predvsem slovenski gozdni delavci iz Kranjske in Primorske kot delovna sila pri izkoriščanju gozdov.

Z avstro-ogrske okupacije Bosne in Hercegovine leta 1878 se prične načrtno in intenzivnejše naseljevanje Slovencev. Avstro-ogrska vlada je vzpodbujala naseljevanje ljudi iz drugih pokrajin Avstro-Ogrske, še zlasti iz slovenskih; ti so nedvomno odigrali pomembno vlogo v upravi, izgradnji industrije in prometnic, pri ustanavljanju prosvetnih, kulturnih in znanstvenih ustanov, v šolstvu in v tistih sektorjih gospodarstva, kjer je bila pomembna nekoliko bolj strokovna in izobražena delovna sila.

Z novimi smernicami razvoja Bosne in Hercegovine v avstro-ogrski monarhiji so Slovence vabili, da bi organizirali določene gospodarske panoge in pomagali v upravi dežele. Bili so različnih poklicev – od gozdarskih delavcev in rudarjev do železničarjev, uradnikov, podjetnikov, industrijskih in obrtnih delavcev,

* * *

¹ Marija Dolinšek-Divčič, Slovenci v Bosni in Hercegovini. V: Slovensko izseljenstvo, Zbornik ob 50-letnici Slovenske izseljenke matice, Ljubljana 2001, 301–306 (dalje M. Dolinšek-Divčič: Slovenci v Bosni in Hercegovini).

intelektualcev, duhovnikov, učiteljev, kulturnih in znanstvenih delavcev. Čeprav Bosna ni bila agrarna dežela, ki bi lahko vabila tudi slovenske kmete, pa sta v času habsburške monarhije v Bosni nastali dve večji slovenski kolonistični naselji, in sicer prva v bližini Prnjavora, druga pa kot vas Slatina v Ljevcu polju.²

Prvo ljudsko štetje v novoustanovljeni Kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev (Kraljevina SHS) je bilo 31. januarja leta 1921.³ To je med drugim ugotavljalo tudi materni jezik prebivalstva, razpolagamo pa tudi z določenimi podatki o verski pripadnosti slovenskega prebivalstva kot posledico naseljevanja Slovencev v Bosno in Hercegovino med letoma 1878 in 1914.

Po uradnih podatkih avstrijskega ljudskega štetja iz leta 1910 je živel na območju Bosne in Hercegovine 3.108 Slovencev. Tedaj so ugotavljali materni jezik le za civilno prebivalstvo.⁴ Primerjava teh podatkov o številu Slovencev s podatki iz leta 1921 nam pokaže, da je bilo leta 1921 v Bosni in Hercegovini nekoliko več Slovencev, in sicer izključno zaradi naravnega prirastka.

Rezultati ljudskega štetja iz leta 1921 niso objavljali navzkrižnih podatkov o nacionalni in verski pripadnosti prebivalcev v Kraljevini SHS. Je pa ljudsko štetje iz leta 1921 ugotavljalo versko strukturo prebivalstva. Na podlagi teh podatkov smo lahko ugotovili, v katere kraje v Bosni in Hercegovini so se Slovenci naseljevali glede na večinsko versko pripadnost prebivalcev določenega kraja.

Podatki ljudskega štetja iz leta 1931 so za potrebe ugotavljanja stanja prebivalstva po jezikovni strukturi neuporabni, saj so v skladu s prevladujočimi unitarističnimi tendencami v politiki stare Jugoslavije ugotavljali jezikovno pripadnost za Srbe, Hrvate in Slovence skupaj. Zato po podatkih ljudskega štetja iz leta 1931 ni mogoče ugotavljati števila Slovencev v Bosni in Hercegovini.⁵

Kazalec sprememb, ki so jih prinesli ukrepi gospodarske politike v stari jugoslovanski državi za naselitev in socialno strukturo Slovencev v Bosni in Hercegovini, je šele prvo ljudsko štetje iz leta 1948.⁶

Podatki ljudskega štetja iz leta 1948 zrcalijo socialno, poklicno in starostno strukturo slovenskega prebivalstva, na katero je vplivala ekonomska politika stare

* * *

² Vera Kržišnik-Bukić, Položaj in vloga Slovencev v jugoslovanskem prostoru. V: Svobodna misel, 26. 6. 1992, št. 13, 37.

³ Definitivni popis stanovništva od 31. januara 1921, letnik 467, Sarajevo 1932, 130–247 (dalje Definitivni popis stanovništva od 31. januara 1921).

⁴ M. Dolinšek-Divčič, Slovenci v Bosni in Hercegovini, 301–306.

⁵ Wilhelm Winkler, Statistisches Handbuch der europäischen Nationalitäten, Universitäts-Verlagsbuchhandlung, Wien; Leipzig 1931, 208–211.

⁶ Konačni rezultati popisa stanovništva od 15. marta 1948, letnik IX, Federativna narodna republika Jugoslavija, Beograd 1954: Stalno stanovništvo po narodnosti, pregled po područjima mestnih i gradskih narodnih odbora, 417–436; Stalno stanovništvo po spolu, narodnosti, zanimanju i grupama starosti, 128–145 (dalje Konačni rezultati popisa stanovništva od 15. marta 1948).

Jugoslavije. V rezultatih ljudskega štetja iz leta 1948 opazimo tudi delne spremembe, ki se kažejo v zmanjševanju števila slovenskega prebivalstva in njegovi geografski naselitvi. Te spremembe je povzročila druga svetovna vojna in ukrepi nove komunistične oblasti. Med drugo svetovno vojno se je namreč povečalo naseljevanje Slovencev v Bosno in Hercegovino. To je bilo posledica ukrepov nemških okupacijskih oblasti v Sloveniji, ki so že poleti 1941 začele prisilno izseljevati Slovence. Tako je bilo do leta 1945 v dvaindvajset krajev v Bosni in Hercegovini izseljenih okoli pet tisoč oseb.⁷

Kategorije obeh ljudskih štetij, tako iz leta 1921 kot 1948, niso primerljive. Ljudsko štetje 1921 je namreč ugotavljalo materni jezik prebivalcev, medtem ko so leta 1948 ugotavljali narodnost in materni jezik prebivalcev Federativne ljudske republike Jugoslavije.⁸

Na podlagi podatkov ljudskega štetja iz leta 1948 o socialni, starostni in spolni strukturi prebivalstva smo tako ugotavljali krajevne, socialne in verske značilnosti prebivalstva s slovenskim maternim jezikom. Statistična analiza ljudskega štetja iz leta 1948 nam namreč med drugim razkriva tudi geografske, socialno-ekonomske in verske značilnosti Slovencev ter krajev njihove naselitve v Bosni in Hercegovini. Zato lahko razumemo njihovo družbeno vlogo ter pisni in v kolektivni zavesti izpričan odnos Bosancev in Hercegovcev do naseljenih Slovencev. O tem sta med letoma 1919 in 1929 poročala tudi časnika Slovenec in Slovenski narod.

2. GEOGRAFSKA NASELJENOST SLOVENCEV PO PODATKIH LJUDSKEGA ŠTETJA IZ LETA 1921

Po podatkih ljudskega štetja Kraljevine SHS iz leta 1921 je na območju Bosne in Hercegovine prebivalo 4.682 oseb, ki so za svoj materni jezik navajale slovenščino.⁹

Analiza geografske naseljenosti nam pove, da so bili Slovenci zelo razpršeno naseljeni in brez številčne veljave tako v podeželskih kot v mestnih naselbinah. Večina prebivalstva s slovenskim maternim jezikom je bila strnjena v štirih takrat največjih urbanih središčih Bosne Hercegovine: v Sarajevu, Tuzli, Mostarju in Banja Luki. V naštetih urbanih centrih je živel 2.113 Slovencev, kar je polovica naseljenih Slovencev v Bosni in Hercegovini. Če k tem glavnim mestom takratnih upravnih enot – okrožij prištejemo še 55 krajev, ki so imeli določene značilnosti

* * *

⁷ M. Dolinšek-Divčič, Slovenci v Bosni in Hercegovini, 301–306; 128–145.

⁸ Konačni rezultati popisa stanovništva od 15. marta 1948, 417–436.

⁹ Definitivni popis stanovništva od 31. januara 1921, 130–247.

urbane naselbine in v katerih je živelo 812 Slovencev, je bilo od skupnega števila v Bosni in Hercegovini živečih Slovencev kar 2.925 takih, ki jih lahko prištevamo k mestnemu prebivalstvu. Iz statistične analize lahko razberemo, da je živelo v enem manjšem bosansko-hercegovskem mestu povprečno 30 Slovencev. Slovenci niso živeli v večjih skupinah, temveč so bili pomešani s pripadniki drugih narodov.

Tabela 1: Slovensko mestno prebivalstvo v Bosni in Hercegovini leta 1921

	Sarajevo	Tuzla	Mostar	Banja luka	Ostalih 55 mestnih središč	Skupaj
Število Slovencev	1185	345	307	276	812	2925
%	40,5	11,8	10,5	9,4	27,9	100

Tabela zastopanosti slovenskega mestnega prebivalstva v Bosni in Hercegovini kaže, da je največ slovenskega prebivalstva živelo v Sarajevu, in sicer 40,5 odstotka vseh v mestih živečih Slovencev. O pomembni vlogi Slovencev v družbenem življenju v Sarajevu poroča tudi časnik Sarajevska Jugoslavija. Leta 1919 se je namreč tedanja Kadračićeva ulica preimenovala v Koroščevo ulico.¹⁰

Pred prvo svetovno vojno so bili Slovenci večinoma mestni uradniki z urejenim društvenim življenjem. Veliko Slovencev je v Sarajevu delalo v različnih oddelkih deželne vlade, na srednjih šolah in železnici. Nekoliko manj jih je opravljalo odgovorne in pomembne funkcije: bili so direktorji gimnazij, šolski inšpektorji, šefi tiskarskega in sanitetnega oddelka pri deželni vladi in svetovalci vlade.

Leta 1897 so v Sarajevu v gostilni znanega sarajevskega Slovenca Vidmarja ustanovili prvo slovensko društvo z imenom Slovensko omizje. Društvo se je na pobudo nekaterih članov leta 1909 reorganiziralo in preimenovalo v Slovenski klub. Slovenski klub je deloval nepretrgoma med letoma 1910 in 1941. Zanj je bila značilna kulturno-prosvetna dejavnost s posebnim poudarkom na negovanju slovenskega jezika, kulture in tradicije in ter ohranjanju kulturnih vezi s Slovenijo.¹¹

O delovanju Sarajevskega kluba in njegovi kadrovske strukturi je decembra 1924 obširneje poročal časnik Slovenec: *“Odbor Slovenskega kluba v Sarajevu se je takole konstruiral: predsednik – dr. Ferdo Pronj – upravni sodnik; podpredsednik – Franc Dornič – ravnatelj podružnične Zadrúžne gospodarske*

* * *

¹⁰ Slovenec, Dnevne novice, letnik 47, 18. 5. 1919, št. 114, 4.¹¹ M. Dolinšek-Divčič, Slovenci v Bosni in Hercegovini, 301–306.

banke Sarajevo; tajnik – dr. Anton Kržišnik – tajnik upravnega sodišča; blagajnik I. Stanko Sušnik – ravnatelj podružnične Vzajemne zavarovalnice Sarajevo; blagajnik II. Franjo Kos – poštni kontrolor; knjižničar Alojzij Grom – geodet agrarne direkcije; hišni gospodar Ivan Janko – poslovodja tobačne tovarne; ostali odborniki: Janko Smerekar – upravitelj opekarne, Ivan Železnik – zasebni uradnik, gdč. Luiza Šubič – uradnica; revizorja – Josep Ušeničnik – major v. p.; Josip Perhaj – rokodelec.”¹²

Slovensko prebivalstvo zasledimo še v 219 naselbinah na podežlju, kjer je skupaj živelo 1.757 Slovencev. Analiza je pokazala, da so v vaseh, kjer so živeli prebivalci ostalih narodnosti, v povprečju živeli le trije Slovenci. Gre za razkropljenost posameznih slovenskih družin v vaških naseljih. Sklepamo torej lahko, da ni bilo strnjenih vaških naselij s slovenskim prebivalstvom, ki pa je pustilo opazno sled v razvoju in modernizaciji kmetijstva. O tem je pisal tudi Slovenski narod: *“Umrli je t. m. v Bos. Gradiški naš rojak g. Fanjo Dular; v. pok., nadveterinar in posestnik, v letu 64 svoje starosti. Franjo Dular se je rodil l. 1860 v Podborštu v občini Mirnapeški na Dolenjskem. Gimnazijo je obiskoval v Novem mestu, veterinarsko visoko šolo na Dunaju. Služboval je nekaj let v Beljaku, pozneje v Bosni. Zaslužno je njegovo delovanje v stroki živinozdravilstva in živinoreje. Spisal je gospodarsko poučne knjige: Domači živinozdravnik, Umna živinoreja, Gospodarski nauki in še več drugih poučnih knjig. Na vso moč se je prizadeval, da bi preživel poslednje dni na domači slovenski zemlji, katero je neizmerno ljubil, a usoda je hotela drugače. Nj. Vel ga je odlikoval z redom Sv. Save IV. razreda. Počivaj sladko v zemlji ob Savi, ki Ti naj prinaša pozdrave iz domovine.”¹³*

Tabela 2: Slovensko kmečko prebivalstvo v Bosni in Hercegovini leta 1921

	Banja luka	Bihać	Mostar	Sarajevo	Travnik	Tuzla	Skupaj
Število kmečkih naselbin	78	18	21	39	32	31	219
Število prebivalcev	646	121	62	325	462	141	1757
%	36,8	6,9	3,5	18,5	25,3	8,0	100

Iz tabele zastopanosti slovenskega kmečkega prebivalstva po posameznih okrožjih Bosne in Hercegovine lahko ugotovimo, da je bil večji del slovenskega

* * *

¹² Slovenec, Dnevne novice, letnik 52, 6. 12. 1924, št. 279, 3.¹³ Slovenski narod, Dnevne novice, letnik 57, 20. 1. 1924, št. 17, 5.

kmečkega prebivalstva naseljen v severni in srednji Bosni. Po tedanji upravni razdelitvi je severna Bosna obsegala okrožja Bihać, Tuzlo in Banja Luka in je imela kar 78 kmečkih naselbin. Osrednja Bosna je zajemala okrožji Sarajevo in Travnik, kjer je živelo 44,5 odstotka vsega slovenskega kmečkega prebivalstva. V Hercegovini je tako živelo le 3,7 odstotka slovenskega kmečkega prebivalstva.

Tabela 3: Primerjava kmečkega in mestnega prebivalstva v Bosni in Hercegovini leta 1921

kmečko prebivalstvo	mestno prebivalstvo	skupaj
1.757	2.925	4.682
37,5%	62,5%	100%

Po statistični analizi podatkov ljudskega štetja iz leta 1921 ugotavljamo, da je na območju Bosne in Hercegovine na vsakih 100 Slovencev kar 63 prebivalcev s slovenskim maternim jezikom živelo v mestih, 37 Slovencev pa na podeželju. Navedeni podatki kažejo tudi na veliko zastopanost Slovencev med mestnimi poklici, kjer so opravljali svoja dela kot uradniki, obrtniki in delavci.

Iz ljudskega štetja iz leta 1921 je razvidna tudi verska struktura prebivalstva. Na podlagi teh podatkov smo ugotovili, v katere kraje so se Slovenci naseljevali glede na večinsko versko pripadnost tamkajšnjih prebivalcev. Da bi odgovorili na to vprašanje, smo za vsak kraj posebej analizirali delež pravoslavne, katoliškega in muslimanskega prebivalstva. Nato smo sešteli število Slovencev v krajih, kjer so imeli, po ljudskem štetju iz leta 1921, večino pripadniki pravoslavne, katoliške in muslimanske vere. Tako je bilo od 219 vaških naselbin 99 takih, v katerih so prevladovali pripadniki pravoslavne vere in je v njih prebivalo 741 Slovencev. V 61 naselbinah so bili v večini katoličani s 1.080 naseljenimi Slovenci, v 59 naseljih z večinoma muslimanskim prebivalstvom pa je prebivalo 2.861 Slovencev.

Potrditve pomembne vloge Slovencev v verskem življenju in začetek širjenja katoliške zavesti med slovenske prebivalce v Bosni in Hercegovini pomeni imenovanje našega rojaka Antona Prešerna za rektorja katoliškega semenišča v Sarajevu leta 1919.¹⁴

Vojno obdobje med letoma 1941 in 1945 je nedvomno povzročilo določene spremembe, tako v krajevni lociranosti slovenskega prebivalstva kot tudi v njihovi socialni strukturi. Čeprav popisa iz let 1921 in 1948 nista enaka in primerljiva, lahko iz prvega popisa prebivalstva v novi Jugoslaviji zaznamo določene spremembe tako pri domačem prebivalstvu na splošno kot tudi pri Slovencih, prise-

ljenih na območje Bosne in Hercegovine. Spremembe so bile posledica dogajanja v predvojni Jugoslaviji in med drugo svetovno vojno.

3. SOCIALNO-EKONOMSKA STRUKTURA SLOVENSKEGA PREBIVALSTVA PO PODATKIH LJUDSKEGA ŠTETJA IZ LETA 1948

Po podatkih ljudskega štetja iz leta 1948 je na območju Bosne in Hercegovine živelo 4.338 prebivalcev slovenske narodnosti.

Tabela 4: Primerjava podatkov ljudskega štetja iz let 1921 in 1948

	leto 1921	leto 1948
mestno prebivalstvo	2.925	2.940
kmečko prebivalstvo	1.757	1.398
število vseh Slovencev	4.682	4.338

Podobno kot leta 1921 je večina slovenskega prebivalstva živela v štirih največjih mestnih naseljih Bosne in Hercegovine; skupno torej 2.940 Slovencev oziroma 67,8 odstotka vsega slovenskega prebivalstva. Leta 1948 je na podeželju živelo le 1.398 Slovencev oziroma 32,2 odstotka kmečkega prebivalstva. Primerjava podatkov o mestnem prebivalstvu pokaže, da se je najbolj povečalo število Slovencev v Banja Luki, in sicer skoraj za 100 odstotkov. V Sarajevu se je povečalo število slovenskega prebivalstva za 19 odstotkov, upadlo pa je število slovenskega mestnega prebivalstva v Mostarju in Tuzli. Močna koncentracija slovenskega prebivalstva v mestih leta 1948 je posledica emigracije slovenskega prebivalstva iz bosansko-hercegovskega podeželja. Emigracijski tokovi s podeželja v mesto so bili posledica vojne in načrtne industrializacije po njej. Leta 1921 je v vaški naselbini Janjici v okrožju Travnik prebivalo 242 Slovencev, medtem ko se leta 1948 ta vas ne pojavlja več kot posebno naselje. Kot posebnost omenimo še industrijsko središče Zenica, kjer leta 1921 statistično ne zasledimo nobenega Slovenca. Po ljudskem štetju iz leta 1948 se je v Zenico priselilo kar 355 Slovencev, kar povezujemo z začetki razvoja industrije.

Statistična analiza spolne strukture je pokazala, da je bilo po ljudskem štetju iz leta 1948 med 4.338 prebivalci slovenske narodnosti na območju Bosne in Hercegovine 2.224 moških in 2.114 žensk. V primerjavi s celotnim številom slovenskega prebivalstva na območju Bosne in Hercegovine je bilo med njimi 2.752 aktivnih prebivalcev slovenske narodnosti in 1.586 vzdrževanih družinskih članov. Iz podatkov o starostni strukturi lahko še razberemo, da je bil med

Slovenci delež aktivnega prebivalstva neprimerno višji kot pri ostalih narodih v Bosni in Hercegovini.

Tabela 5: Starostna struktura slovenskega prebivalstva v Bosni in Hercegovini leta 1948

	število slovencev leta 1948	%
starejši nad 60 let	454	10
osebe od 15. do 60. leta	3.137	72,3
otroci do 14. leta	747	17,2
vsi Slovenci	4.338	100

Manjše število slovenskih otrok lahko delno pripišemo postopni asimilaciji slovenskega prebivalstva, deloma pa tudi odseljevanju slovenskih družin v Slovenijo. Iz tabele sklepamo, da so bili Slovenci v Bosni in Hercegovini del aktivnega prebivalstva, saj je bila večina stara od 15 do 60 let.

Po poklicni strukturi je ljudsko štetje iz leta 1948 razvrščalo prebivalstvo v naslednje kategorije:

- delavci in vajenci v proizvodnji,
- aktivni uslužbenci in nameščenci,
- obrtniki in trgovci,
- upokojenci,
- svobodni poklici,
- kmetje,
- od države vzdrževane osebe.¹⁵

¹⁵ Konačni rezultati popisa stanovništva od 15. marta 1948, 128–436 in 206–279.

Tabela 6: Poklicna struktura slovenskega prebivalstva v Bosni in Hercegovini leta 1948

poklici	število Slovencev
aktivni uslužbenci	2.010
delavci	1.301
kmetje	392
upokojenci in vzdrževane osebe	435
obrniki	113
zasebniki	49
trgovci	29
svobodni poklici	9
skupaj	4.338

V primerjavi z letom 1921 se je leta 1948 med Slovenci povečalo število aktivnih uslužbencev, kar je bila posledica emigracijskih tokov slovenskega prebivalstva v mestna središča Bosne in Hercegovine. Statistična analiza je tudi pokazala, da je bilo 90,9 odstotka Slovencev uradnikov, obrtnikov in delavcev, s kmetijstvom pa se je leta 1948 ukvarjalo le 9 odstotkov slovenskega prebivalstva.

Iz analize poklicne strukture prebivalstva lahko ugotovimo še, da se je slovensko prebivalstvo množično naseljevalo v Bosno in Hercegovino predvsem med letoma 1910 in 1940, in sicer zaradi ekonomske krize. Njihova poklicna struktura se je izoblikovala v obdobju 1910–1920, medtem ko po letu 1945 ne zasledimo večjega naselitvenega vala.

Generacije Slovencev so se tako počasi asimilirale, pri čemer so imeli pomembno vlogo mešani zakoni. Poklicna struktura po ljudskem štetju iz leta 1948, ki je odraz daljšega časovnega oblikovanja in velja za čas med obema vojnima, potrjuje ugotovitev, da se na vsakih 100 Slovencev zvrsti 46 uradnikov, 30 delavcev, 10 upokojencev, 9 kmetov ter 5 obrtnikov in zasebnikov. Večina slovenskega prebivalstva se je torej preživljala z neagrarnimi poklici, medtem ko so se Srbi, Hrvati in muslimani večinoma ukvarjali s kmetijstvom.

Slovenski intelektualci so pustili pomembno sled v kulturi in znanosti Bosne in Hercegovine. Pomembna skupina so tudi obrtniki in podjetniki, ki so vplivali na razvoj in modernizacijo obrti. Številčno močno zastopana skupina slovenskih delavcev je v Bosni in Hercegovini pustila trajen pečat v razvoju lesne industrije, metalurgije in rudarstva. Slovenska strokovna delovna sila je bila pomembna pri obnovi in izgradnji Bosne in Hercegovine po drugi svetovni vojni. Tako so Slovenci kot tehnični strokovnjaki, kvalificirani delavci in strokovnjaki drugih profilov aktivno sodelovali v razvoju industrije v Bosni in Hercegovini.¹⁶

¹⁶ Vera Kržišnik-Bukić, Položaj in vloga Slovencev v jugoslovanskem prostoru, V: Svobodna misel, 26. 6. 1992, št. 13, 37.

Statistične študije kažejo, da se je naseljevanje Slovencev v Bosni in Hercegovini, predvsem strokovnjakov v določenih gospodarskih panogah, v zdravstvu, šolstvu, sodstvu, na železnici in v državni administraciji nadaljevalo tudi po drugi svetovni vojni, seveda v drugačnih političnih in družbenih okoliščinah.

Tabela 7: Spolna struktura slovenskega prebivalstva med posameznimi poklici v Bosni in Hercegovini leta 1948

	število žensk	število moških	skupaj
aktivni uslužbenci	899	1111	2.010
delavci	706	595	1.301
kmetje	239	153	392
upokojenci in vzdrževane osebe	260	175	435
obrtniki	57	56	113
zasebniki	37	12	49
trgovci	22	7	29
svobodni poklici	4	5	9

Slovenci se od ostalega prebivalstva v Bosni in Hercegovini razlikujejo po drugačnem razmerju med spoloma glede na posamezne poklice. V primerjavi z ostalimi narodi namreč prevladuje delež aktivnega ženskega prebivalstva, medtem ko je med Slovenci kar 51,3 odstotka moških aktivnih uslužbencev. Najmanj Slovencev je bilo med svobodnimi poklici, kar je posledica različne kulturne preteklosti.

STROKOVNA LITERATURA IN ČASOPISNI VIRI:

DEFINITIVNI POPIS stanovništva od 31. januara 1921, Sarajevo 1932.

DOLINŠEK-DIVČIČ, Marija 2001: Slovenci v Bosni in Hercegovini. V: Slovensko izseljenstvo, Zbornik ob 50-letnici Slovenske izseljenske matice, Ljubljana.

GRUM, Martin 1983: Društvo sarajevskih Slovencev. V: Zgodovinski časopis, št. 1–2.

KONAČNI REZULTATI popisa stanovništva od 15. marta 1948, letnik IX, Federativna narodna republika Jugoslavija, Beograd 1954:

- Stalno stanovništvo po narodnosti, pregled po područjima mestnih i gradskih narodnih odbora.
- Popis stanovništva od 15. marta 1948 godine. Stalno stanovništvo po spolu, narodnosti, zanimanju i grupama starosti.

KRŽIŠNIK-BUKIČ Vera 1992: Položaj in vloga Slovencev v jugoslovanskem prostoru, Svobodna misel, letnik 30, št. 11–13.

KRŽIŠNIK-BUKIČ Vera 1992: O Slovencih na območju Jugoslavije izven Slovenije po popisih prebivalstva 1921–1991. V: Razprave in gradivo, št. 26–27. Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana.

KRŽIŠNIK-BUKIČ Vera 1996: Slovenci v prostoru nekdanje Jugoslavije izven Slovenije, Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana.

KRŽIŠNIK-BUKIČ, Vera 2001: Življenje jih je odneslo na vse strani, Družina Adamič. V: Svobodna misel, letnik 39, št. 20.

KRŽIŠNIK-BUKIČ Vera 2002: Slovenci v naslednicah nekdanje Jugoslavije. V: Delo, letnik 44, št. 14–20.

KRŽIŠNIK-BUKIČ, Vera 2002: Primorci na Kosovem in v Bosni. V: Delo, letnik 42, št. 246.

Kržišnik-Bukić Vera 2003: Slovenci v Hrvaški, Bosni in Hercegovini, Srbiji in Črni gori ter Makedoniji med preteklostjo in sedanjostjo. V: Traditiones, Zbornik, Inštituta za slovensko narodopisje in Glasbenonarodopisnega inštituta, Ljubljana.

SLOVENEK, 1919–1929.

SLOVENSKI NAROD, 1919–1929.

WINKLER, Wilhelm 1931: Statistisches Handbuch der europäischen Nationalitäten, Universitäts-Verlagsbuchhandlung, Wien; Leipzig.